

Knjiga M. G. Bulahova ne bo samo zanesljiv vir informacij za predavanja in seminarje iz zgodovine slovenskega jezikoslovja; bogata literatura ob posameznih člankih odpira pot tudi novim raziskavam. Kljub tako nadrobnim bio- in bibliografskim podatkom nas vendar velikokrat presenetijo številni vprašaji namesto letnic rojstva in smrti celo pri avtorjih, ki so najbrž živeli še v začetku tega stoletja (Dobiaš, Šercl idr.); verjetno za to ni kriv sestavljavec slovarja ampak življenje samo. Najbrž bo moral ostati vprašaj namesto letnice smrti in tam celo v knjigi jezikoslovcev 20. stoletja.

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Antologija slovenskih ljudskih pesmi

Zmaga Kumer: Pesem slovenske dežele. (Primeri iz arhiva Glasbeno narodopisnega instituta v Ljubljani / Izdaj Glasbeno narodopisna sekcija Instituta za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.) Založba Obzorja Maribor 1975. 679 + (V) str. + 2 gramofonski plošči.

Antologija je prva reprezentativna zbirka slovenskih ljudskih pesmi. Štrekljeva zbirka Slovenske narodne pesmi (1898—1923) in izdaja Slovenskih ljudskih pesmi pri Slovenski Matici (1970—), ki je v teku, imata namreč značaj zbranega dela. V obravnavani antologiji ne gre le za število z notnimi zapisi predstavljenih besedil (537), ampak tudi za vsestranski prikaz življenja in značilnosti slovenske ljudske pesmi, kar je doseženo v osem poglavij dolgem uvodu, v katerem dr. Zmaga Kumrova strnjeno povzema dosedanja dognanja na tem področju.

V prvih treh poglavjih (*Ljudska pesem — spremljevalka vsakdanjih in prazničnih dni, Odsev življenjske resničnosti v pesmih, Ljudska pesem — ogledalo mišljenja in čustvovanja*) gre predvsem za etnološki vidik obravnavane naše ljudske pesmi. V prvem avtorica pregledno niza postaje, na katerih se je vsak posameznik, nekdanj bolj kot danes, intimno srečeval s to vrsto ljudske besedne umetnosti (npr. pesmi zazibalke ali uspavanke, otroške pesmi — izštevavnice, zmerjavke; vasovalske, ljubezenske fantovske in deklishe, svatovske itd. do resnobnejših mrljiških). In tudi ob delu in o praznikih je nekdanj pesem

intenzivneje spremljala našega človeka kot danes. Morda je današnje priložnosti za petje kljub omembi dneva žena in morebiti še živega petja v delavnicah in tovarnah Kumrova le prehitro odpravila. Od petja na romanjih je zlahka potegniti nit do spontanega petja na raznih šolskih, sindikalnih, planinskih, gasilskih in podobnih izletih, posebno na dolgih vožnjah z avtobusi, na piknikih, taborjenjih in ne nazadnje ob praznovanju krajevnih praznikov ali ob 1. maju, dnevu borca itd. V naslenjih dveh poglavjih spoznavamo ljudsko pesem kot enega od virov za raziskovanje slovenske ljudske (materialne, socialne in duhovne) kulture. Pri tem se zastavlja vprašanje, koliko so taki podatki lahko zanesljivi, saj je tudi pri teh pesmih treba upoštevati pesniško svobodo; prenašale so se iz kraja v kraj, ne da bi se vedno znova prilagajale okolju, pravilno vmeščanje realij v čas in prostor pa je tudi za etnološko preučevanje vedno važnejše.

Naslednje poglavje (*Način izražanja v slovenski ljudski pesmi*) sega s svojo problematiko v literarno vedo. Medtem ko avtorica Grafenauerjeve ugotovitve na tem področju sprejema brez pridržkov, se z Merharjevim mnenjem, da so bile ljudstvu bližje lirske kot pripovedne pesmi, ne strinja docela. Pozornosti vredna je njena ugotovitev o potujočih (uvodnih) verzih ali celotnih kiticah, ki jih srečujemo »pri vsebinsko različnih, čeprav ponavadi isti vrsti pripadajočih pesmih«, npr. Stoji, stoji (en) beli grad, Leži, leži ravno polje. Druge značilnosti slovenskih ljudskih pesmi so še izražanje v nasprotjih, kar je doseženo s časovnimi, prostorskimi ali številčnimi določili, z vprašanji in odgovori, z zanikanjem, izločanjem ipd. (sem sodi tudi slovanska antiteza), spretnost in domislenost v stilnem izražanju.

V poglavju o oblikovanju pesemskega besedila avtorica izrecno poudarja, da ljudske pesmi ni mogoče presoјati po merilih literarne poetike, ker ni namenjena deklamiranju, ampak petju in živi dosledno skupaj z melodijo. Če bi ravnali tako, bi morali večkrat ugotoviti, da se v isti pesmi zvrščajo različni dolgi verzi iz različnih stopic, da so torej kitice ritmično in metrično neurejene. Če pa priznamo obstoj anakruze, ugotovimo, da se ritmika slovenske ljudske pesmi ravna dosledno po načelu silabičnosti. Po tem in po delitvi verzov s premorom se naša pesem pridružuje ljudski pesmi drugih slovanskih narodov, med-

tem ko se po anakruzi, tj. po nepoudarjenem zlogu pred prvim poudarjenim na začetku verza, razlikuje. Anakruza je lahko enojna ali dvojna, pri nekaterih verznihih obrazilih stalna, pri drugih poljubna. Precej pozorno se ustavlja pri oblikah verzov in se v tej zvezi pridružuje Voduškovi popravkom Grafenauerjevih trditvev. Po Vodušku je osmerec 4/4 stara slovanska dediščina, ki jo imamo skupno s Hrvati, ne pa, da bi bili obrazec prevzeli od njih, kakor je sklepal Grafenauer. Po Voduškovi mnenju je lirski deseterec 5/5 tisti naš najstarejši obrazec, ki ga je iskal Grafenauer in smo ga prinesli s seboj ob naselitvi, saj ga poznajo tudi drugi južnoslovanski narodi. Tako spadajo pesmi, ki so zložene v njem, v najstarejšo plast našega pesemskega izročila, posebno ker tega obrazca ne poznajo ne germanski ne romanski sosedje in ga najdemo v pripovednih pesmih osrednjega in severozahodnega slovenskega ozemlja, kjer je bil vpliv Hrvatov nemoč. Po zgradbi se ujema z obrazcem, ki ga je odkril Grafenauer in ga imenoval dvodelna dolga vrstica; le-to je imel za naš najstarejši verzni obrazec, ker je našel ustrezne zglede tudi v starem izročilu drugih narodov.

Pri razlaganju oblike kitic avtorica poudarja, da je treba razločevati pesemsko kitico, ki je oblika besedila, od zvočne kitice, sestavljene iz zvočnih vrstic, tj. melodičnih fraz, obsegajočih po en verz. Ti dve se namreč zmeraj ne ujemata. Ponavadi je zvočna kitica daljša in se ji mora besedilo prilagajati s ponavljanjem verzov ali pa se zvočna kitica raztegne čez dve dvovrstični kitici. To je že preludij v naslednje, glasbeno poglavje (*Glasbena podoba pesmi*); v njem med drugim zvemo, da je oblika zvočne kitice važna za razmerje med besedilom in melodijo, da pri melodiki gre za t. i. malotonske ali malostopenjske lestvice, ki pomenijo najstarejšo stopnjo glasbenega razvoja sploh in za ostanke pentatonike, cerkvene ali koralne lestvice itd. Dodane so tudi ugotovitve o ritmu in večglasnem petju.

Pregled dosedanjega zanimanja za slovensko ljudsko pesem je podan v poglavju *Zbiranje in raziskovanje*, ki na nekaterih mestih izpopolnjuje dosedanje vedenje o tem. Zadnje poglavje (*Ljudski pevci in njih pomen za pesemsko izročilo*) predstavlja nekatere konkretne nosilce slovenskega pesemskega izročila in se s tem vrača na etnološka tla.

Pri ureditvi gradiva se je avtorica, po lastnih besedah, »izognila ustaljenim razvrstitvam po vsebini ali kakšnih glasbenih vidikih in vzela za okvir koledar od zgodnje spomladi do konca zime, vanj pa smiselno vpletla pomembne življenjske mejnike in vse drugo, kjer ima pesem svoj delež«. Cenimo avtoričino željo, da bi bila pri tem čim bolj vidna vloga, ki jo zavzema pesem v ljudskem življenju, toda ne moremo se popolnoma ogreti za načela, ki jih je, da bi to dosegla, upoštevala. Ali bi ne bilo primerneje, tudi avtoričini omenjeni želji v prid, ločeno prikazati pesmi kolegarskega leta in pesmi življenjskega cikla, druge pa spet posebej, saj je taki razvrstitvi sledila sama v zasnovi prvega poglavja v uvodu.

Strokovno uporabnost knjige pomembno povečuje več kazal, in sicer: kazalo pesmi po zaporednih številkah, kazalo pesmi po začetnem verz, kazalo pesmi po krajih, seznam pevcev in pevk, kazalo pesmi po obliki kitic, slovarček narečnih izrazov in izposojenk ter viri in literatura s kraticami, povzetki uvoda in vsebine pesmi v angleščino, kar bo prišlo prav predvsem tujim strokovnjakom (in morebiti tudi potomcem naših izseljencev), zemljevid slovenskega etničnega ozemlja s kraji, kjer so bile pesmi zapisane ali posnete in ne nazadnje priloženi plošči z dokumentarnimi posnetki izvirnega petja.

Marija Stanonik
SAZU v Ljubljani

Slovenske učne knjige v porabskih šolah

Učne knjige za pouk slovenščine, ki so bile v Porabju prej v rabi na obveznih ali običnih šolah in ki jih je sestavila prof. Gabrijela Szép v letih 1959—1960, so bile vsebinsko prav dobre. Preživela se je le njihova temeljna zasnova: berilo z dodatkom v obliki pregleda sistematične slovnice. Tako za snovan jezikovni učbenik zahteva veliko mero učiteljeve samostojnosti in ustvarjalnosti. Učiteljevo delo pa je mnogo lažje, če vsebuje učbenik razen učne snovi tudi že nekatere elemente podrobnega učnega načrta. To je možno le, če je snov urejena in pripravljena za obdelavo po leksijskem sistemu.

Založba učnih knjig v Budimpešti (Tankönyvkiadó, Budapest) je zato pred nekaj leti začela pripravljati in izdajati v sodelovanju z Državno založbo Slovenije v